इति वसन्तराजशाकुने विचारिताः शुभावहाः॥
अथ नराङ्कितविचारः।
"अथाभिधास्ये द्विपदेषु तावत्
प्रधानभावात् शकुनं नराणाम्।
नैमित्तिकं यत् प्रतिभाव्य सर्व्वं
फलं शुभाशोभनयोर्ब्रवीति॥
नरोऽभिरूपः सितवस्त्रमाल्यो
वाचं प्रशस्तां मधुराञ्च जल्पन्।
एवंविधा योषिदपि प्रयाणे
प्रवेशकाले च करोति सिद्धिम्॥*॥
वमद्विकेशो हतमानगर्व्वः
क्षिप्ताङ्गनग्नान्त्यजतैलदिग्धाः।
रजस्वला गर्भवती रुदन्ती
मलान्वितोन्मत्तजराधवाश्च॥
दीनो द्विषत्कृष्णविमुक्तकेशाः
क्रमेलकस्थाः खरसैरिभस्थाः।
सन्न्यासिसांक्रन्दनपुंसकाद्या
दुःखावहाः सर्व्वसमीहितेषु॥*॥
पृथ्वीपतिर्ब्राह्मणहर्षयुक्तो
वेश्या कुमारी सुहृदः सुकेशाः।
नार्य्यो नराश्चाश्ववृषाधिरूढाः
शुभाय दृष्टाः शकुनोद्यमेषु॥*॥
कृष्णाम्बराः कृष्णविलेपनाढ्याः
कृष्णां स्रजं मूर्द्ध्नि विधारयन्ती।
दृष्टा सकोपा यदि कृष्णवर्णा
नारी नरैस्तद्विपदो भवन्ति॥*॥
श्वेताम्बरा श्वेतविलेपनाढ्या
मालां सितां मूर्द्ध्नि विधारयन्ती।
दृष्टा प्रकृष्टा यदि गौरवर्णा
नारी नरैः स्यात्तदभीष्टसिद्धिः॥
धृतातपत्रः सुविशुक्लवासाः
पुष्पान्वितश्चन्दनचित्रिताङ्गः।
निश्रावयुक्तः कृतभोजनो वा
विपः पठन् यच्छति सर्व्वसिद्धिम्॥
अभ्युपगच्छति यस्य हि याने
स्त्रीपुरुषोऽप्यथवा फलहस्तः।
सर्व्वसमीहितसिद्धिरवश्यं
तस्य नरस्य भवत्यचिरेण॥"
इति वसन्तराजशाकुने नराङ्कितेक्षित-
संज्ञम्॥*॥
"गच्छेति पृष्टे पुरतस्तथैव
वागीदृशी केनचिदुच्यमाना।
सर्व्वाशिषश्चातिशयेन ताभ्य-
श्चित्तस्य तुष्टिर्विजयाय पुंसाम्॥
सिद्ध्यै विरावा जहि छिन्दि भिन्दि
चेत्यादयः शत्रुवधोद्यतानाम्।
क्व यासि मा गच्छत चैवमाद्याः
प्रयोजनारम्भनिवारणार्थाः॥
स्थैर्य्ये स्थिरार्थाद्गमनं तदर्था-
द्वाक्यान्निवृत्तिर्विनिवर्त्तितार्थात्।
लाभं जयं भङ्गममङ्गलं वा
बुध्येत तत्तत्प्रतिपादनार्थात्॥
उग्रं भवेद्रोदनमग्रभागे
भयं भवेद्वह्निविभागभूते।
नैर्ऋत्यकोणे रणमार्गरोधो
वायव्यकोणे रुदितं समृद्ध्यै॥
मृत्युः सुतानां रुदितेन पृष्ठे
लाभो भवेत्तत्र निवर्त्तनेन।
मृत्युस्तदाग्रे रुदितेन गन्तुः
सिद्धिं विधत्ते रुदितं रिपूणाम्॥"
इति वसन्तराजशाकुने नराङ्किते उपश्रुति-
प्रकरणम्॥*॥ वकचक्रवाकटङ्कटिट्टिभकार-
ण्डवभासभारद्वाजमयूरकपिञ्जललावकगृध्रो
लूककपोतगोवत्सकुक्कुटकलविङ्कभारतीचास
खञ्जनकाकपिङ्गलारूपाणिशकुनानिघोटक-
वृषमहिषखरगोमहिष्यजाजमेषैंड़कोष्ट्रकुच्छु
न्दरीमूषिकमार्जारवानरमृगवराहकृकलास-
नकुलवृश्चिकपिपीलिकापल्लीकुक्कुरादिरूप-
शकुनानिच वसन्तराजशाकुने द्रष्टव्यानि।
हस्तिशशकशृगालषट्पदशरभसर्परूपाणि
शकुनानि तत्तच्छब्दे द्रष्टव्यानि॥
शकुनः,पुं,(शक+उनः।) पक्षिमात्रम्। (यथा,
महाभारते। १। ७२। १०॥
"तं वने विजने गर्भं सिंहव्याघ्रसमाकुले।
दृष्ट्वा शयानं शकुनाः समन्तात् पर्य्यवारयन्॥")
पक्षिविशेषः। गृध्र इति ख्यातः। इति मेदिनी॥
कश्यपपत्नीताम्रायाः श्येनगृध्रादयः पुत्राः।
इति श्रीभागवतम्॥ गृध्रस्याशुभफलं यथा,—
"वामेऽपसव्ये पुरतश्च पृष्ठे
युद्धं विभेदं मरणं स्त्रियश्च।
गृध्रः स्थितः सन् कुरुते क्रमेण
शब्दोऽपसव्योऽस्य विपत्तिहेतुः॥"
इति वसन्तराजशाकुनम्॥
विप्रभेदः। इत्युणादिकोषः। तद्विवरणं भाग-
वते उक्तम्। गीतविशेषः। तत्तु उत्सवादिषु
मङ्गलार्थगेयम्। इत्यजयपालः॥ शुभशंसी।
इति शब्दरत्नावली॥
शकुनज्ञा,स्त्री, (शकुनं जानातीति। ज्ञा+कः।
स्त्रियामाप्।) ज्यैष्ठी। इति त्रिकाण्डशेषः॥
शकुनज्ञातरि, त्रि॥ (यथा, कथासरित्-
सागरे। ३१। ५३।
"प्राहिणोत्प्राङ्निषिद्धापि स्वसख्या शकुनज्ञया।
स्वतन्त्रोऽभिनवारूढो युवतीनां मनोभवः॥")
शकुनिः, पुं, (शक्नोति उन्नेतुमात्मानमिति।
शक+"शकेरुनोन्तोन्त्युनयः।" उणा० ३।४९
इति उनिः।) पक्षी। इत्यमरः॥ (यथा,
मनुः। ५। ११।
"क्रव्यादान् शकुनीन् सर्वांस्तथा ग्राम-
निवासिनः।
अनिर्द्दिष्टांश्चैकशफांष्टिट्टिभञ्च विवर्जयेत्॥")
चिल्लपक्षी। इति हेमचन्द्रः॥ सौवलः। स तु
कौरवमातुलः। (अयं हि दुर्य्योधनमन्त्री। द्यूते
पाण्डवान् जित्वा वनं प्रेरयामास। असौ हि
कौरवयुद्धे सहदेवेन निहतः। एतद्विवरणं महा
भारते शल्यपर्व्वणि द्रष्टव्यम्॥) ववाद्येकादश-
करणान्तर्गताष्टमकरणम्। इति मेदिनी॥
तत्करणजातफलम्।
"परजनधनहर्त्ता वञ्चकः क्रूरचेष्टः
करधृतकरबालो व्याहतस्वामिपक्षः।
अतिशयपरदारासक्तचित्तः सरोषो
भवति शकुनिजन्मा मानवः शीघ्रकर्म्मा॥"
इति कोष्ठीप्रदीपः॥*॥
दुःसहपुत्रः। यथा,—
"दुःसहस्याभवत् भार्य्यानिर्म्माष्टिर्नामनामतः।
जाता कलेस्तु पाप्मायां ऋतौचण्डालदर्शनात्॥
तयोरपत्यान्यभवन् जगद्व्यापीनि षोड़श।
अष्टौ कुमाराः कन्याश्च तथाष्टावतिभीषणाः॥
दन्ताकृष्टिस्तथोक्तिश्च परिवर्त्तस्तथा परः।
अङ्गधुक् शकुनिश्चैव गण्डप्रान्तरतिस्तथा॥"
तस्य पञ्च पुत्रा यथा,—
"श्येनकाककपोतांश्च गृध्रोलूकौ च वै सुतान्।
अवाप शकुनिः पञ्च जगृहुस्तान् सुरासुराः॥
श्येन जग्राह वै मृत्युः काकं कालो गृहीत-
वान्।
उलूकं निर्ऋतिश्चापि जग्राहातिभयावहम्॥
गृध्रं व्याधिस्तदीशोऽथ कपोतश्च स्वयं यमः।
एतेषामेव चैवोक्ताः कृताः पापोपपादने॥
तस्मात् श्येनादयो यस्य निलीयन्ते शिरस्यथ।
तेनात्मरक्षणायालं शान्तिः कार्य्या द्विजोत्तम॥
गेहे प्रसूतिरेतेषां तद्वन्नीड़निवेशनम्।
न शस्तं वर्जयेद्गेहं कपोताक्रान्तमस्तकम्॥
श्येनः कपोतो गृध्रो वा कौशिको वा गृहे
द्विजः।
प्रविष्टः कथयन्त्यन्तं वसतां तत्र वेश्मनि॥
ईदृक् परित्यजेद्गेहं शान्तिं कुर्य्याद्द्विजोत्तम।
स्वप्नेऽपि हि कपोतस्य दर्शनं न प्रशस्यते॥"
इति मार्कण्डेयपुराणे दुःसहवंशोत्पत्तिनामा-
ध्यायः॥*॥ विकुक्षिपुत्रः। तथा,—
"वैवस्वतमनोरासीदिक्ष्वाकुः पृथिवीपतिः।
तस्य पुत्रशतं चासीद्विकुक्षिर्ज्येष्ठ उच्यते॥
सोऽयोध्याधिपतिर्वीरस्तस्य पञ्चदश स्मृताः।
शकुनिप्रमुखाः पुत्रा रक्षिता रोमहर्षिताः॥"
इति वह्निपुराणे सगरोपाख्याननामाध्यायः॥
शकुनिप्रपा,स्त्री,(शकुनीनां पक्षिणां पानार्थं या
प्रपा।) पक्षिणः पानीयशाला। तत्पर्य्यायः।
श्रीग्रहः २। इति हारावली॥
शकुनी,स्त्री, श्यामापक्षी। इति राजनिर्घण्टः॥
चटकी। इति केचित्॥ (पक्षीरूपधारिणी
पूतना। यथा, महाभारते। ५। १३०। ४५।
"अनेन हि हता बाल्य पूतना शकुनी तथा।"
तथा च हरिवंशे। ६२। १—२।
"कस्यचित्त्वथ कालस्य शकुनीवेशधारिणी।
धात्री कंसस्य भोजस्य पूतनेति परिश्रुता॥
पूतना नाम शकुनी घोरा प्राणिभयङ्करी।
आजगामार्द्धरात्रे तु पक्षी क्रोधात् विधु-
न्वती॥")